

ПУБЛІЧНЕ ВРЯДУВАННЯ І ПРАВО НА СОЦІАЛЬНУ ПІДТРИМКУ: ПОШУК БАЛАНСУ МІЖ ЕФЕКТИВНІСТЮ І ГУМАННІСТЮ

Чалабієва Маріям Рзаївна

*кандидат юридичних наук, науковий співробітник сектору
муніципального права та місцевого самоврядування,
Науково-дослідний інститут державного будівництва та місцевого
самоврядування Національної академії правових наук України
м. Харків, Україна*

У ХХІ столітті правове забезпечення соціального захисту трансформується не лише під впливом інституційних змін, а й під тиском нових гуманітарних і технологічних викликів. У таких умовах концепція публічного врядування дедалі частіше стає ареною боротьби між двома логіками: логікою ефективності – орієнтованої на оптимізацію, цифровізацію, раціоналізацію ресурсів, та логікою гуманності – спрямованої на збереження гідності, підтримку вразливих і пріоритетність людини як центрального суб'єкта державної політики.

Право на соціальну підтримку є складовою частиною системи прав людини, закріпленою в низці міжнародних документів – від Загальної декларації прав людини до Європейської соціальної хартії. Однак практика його реалізації у територіальних громадах України демонструє неоднорідність, що обумовлена як нерівномірністю інституційного розвитку, так і відсутністю чітких правових механізмів адаптації до умов кризи – війни, переселення, злиднів, ізоляції.

У цьому контексті постає складне питання: як публічне врядування може бути одночасно ефективним у своїй адміністративній дії та гуманним у ставленні до людини? Як не втратити глибину права заради швидкості процесу? Як зберегти людське обличчя у системі, де рішення приймає алгоритм, а послугу надає чат-бот? Саме ці питання стали центром сьогодишнього дослідження.

Право на соціальну підтримку є фундаментальним елементом системи прав людини, що відображає не лише турботу держави про добробут своїх громадян, а й глибшу філософію взаємної відповідальності в межах соціального договору. Його сутність полягає у визнанні гідності кожної особи незалежно від її життєвих обставин – віку, соціального статусу, місця проживання, рівня доходу чи мобільності.

Закріплене у ст. 22 Загальної декларації прав людини (1948), право на соціальне забезпечення розвивалося у міжнародних актах як

невід'ємне від права на життя, здоров'я, житло, освіту. Зокрема, Міжнародний пакт про економічні, соціальні і культурні права (1966) у ст. 9 визнає право кожної людини на соціальне забезпечення, включаючи соціальне страхування. На регіональному рівні Європейська соціальна хартія (переглянута) деталізує обов'язки держав щодо забезпечення соціального добробуту громадян.

У національному контексті Україна підтвердила свої зобов'язання як на рівні Конституції (ст. 46), так і в законодавстві – зокрема у Законі України «Про соціальні послуги», що визначає підходи до підтримки осіб у складних життєвих обставинах. Проте практична реалізація цього права часто стикається з рядом викликів – від фінансових до організаційних, від правових до ментальних.

Право на соціальну підтримку є одночасно правом і процесом: воно не обмежується пасивним «отриманням допомоги», а вимагає створення умов для активної участі особи у житті громади, повернення її до соціального обігу, інтеграції в середовище. Таким чином, мова йде не про фрагментарну пільгу, а про цілісну систему підтримки, яка має працювати незалежно від наявності бюрократичного ресурсу чи особистого знайомства з працівником соцслужби.

У цьому зв'язку публічне врядування має розглядатися не як механістичний апарат, а як середовище, в якому право на підтримку реалізується з урахуванням цінностей людяності, емпатії та солідарності. І саме тут виникає ключове протиріччя між ідеалом права та практикою його реалізації в умовах адміністративного навантаження, цифрових обмежень та стандартизованих процедур.

Ефективність – ключове поняття, яке сучасна адміністративна наука дедалі частіше запозичує з менеджменту. В умовах ресурсного дефіциту, навантаження на соціальну систему та очікувань суспільства публічне врядування орієнтується на вимірність, кількісні показники, швидкість реагування, стандартизацію процедур. Але саме у сфері соціальних послуг така логіка наштовхується на сутнісну межу: вона вступає у конфлікт із гуманністю.

Справжня соціальна допомога завжди вимагає контексту. Жоден автоматизований алгоритм не зможе розпізнати нюансів особистої трагедії, глибини вразливості чи індивідуальних життєвих сценаріїв. І тут постає парадокс: **що ефективніше працює система, тим більше вона ризикуює втратити людину як цілість** – перетворивши її на «користувача послуги», «суб'єкта права», «заявника», але не співгромадянина.

Особливо гостро ця проблема проявляється в умовах криз – зокрема, під час воєнного стану, коли територіальні громади змушені приймати нестандартні рішення, не спираючись на готові шаблони. Працівники соцслужб часто діють на межі своїх повноважень, іноді рятуючи

ситуацію в спосіб, що юридично не закріплений, але морально виправданий. І навпаки – формально дотримуючись процедури, система може залишити людину без реальної допомоги.

Типовими точками напруги стають:

- **Формалізація критеріїв** для визнання особи такою, що потребує допомоги – залишає поза увагою «неочевидні» випадки вразливості;

- **Цифрові бар'єри** – коли доступ до онлайн-сервісів виключає з системи підтримки осіб похилого віку, осіб з інвалідністю або тих, хто не має технічного ресурсу;

- **Скорочення часу на «живе» спілкування** – замінює індивідуальну бесіду формою з галочками;

- **Відсутність емоційного ресурсу у державних службовців** – призводить до вигорання і, як наслідок, до байдужості.

У такому середовищі гуманність часто виглядає як «слабкість» системи. Проте саме вона – її головна сила, яка відрізняє публічне врядування від корпоративного менеджменту. Адже головне завдання держави – не лише забезпечити функціональність, а **бути присутньою поруч тоді, коли людині найважче.**

В умовах цифрової трансформації публічного сектора особливої актуальності набуває питання формування таких моделей соціального адміністрування, які не просто автоматизують процедури, а водночас зберігають і посилюють людський вимір управлінської дії. Адміністративне право постає не лише як інструмент регулювання, а як інституційна відповідь на потребу в **урівноваженні формальної ефективності та етичної легітимності.**

Однією з перспективних моделей є так звана **«платформа держава»**, що поєднує в собі принципи відкритості, міжвідомчої взаємодії та багатоканального доступу до послуг. У такій моделі особа не просто звертається до адміністративного органу, а **входить у взаємодію з екосистемою підтримки**, яка реагує на її запит із урахуванням життєвого контексту. При цьому цифрові рішення не витісняють людський фактор, а доповнюють його: наприклад, штучний інтелект може підказати варіанти допомоги, але фінальне рішення ухвалює соціальний працівник з урахуванням етичних стандартів.

Іншою моделлю є **адаптивне публічне врядування**, засноване на ідеї ситуаційної чутливості. Воно передбачає нормативну можливість для службовця діяти поза шаблоном – у межах гнучкого адміністративного простору. Так, у кризових обставинах орган місцевого самоврядування може розширити перелік допомоги, змінити порядок звернення або застосувати індивідуальні механізми підтримки. Проте для цього потрібне правове підґрунтя, яке не обмежується інструкцією, а ґрунтується на принципі **«pro homine»** – на користь людини.

Також варта уваги модель **соціального супроводу** в цифровому середовищі. Йдеться про введення інституту персонального консультанта (соціального кейс-менеджера), який супроводжує людину у її зверненні до держави: пояснює, радить, підтримує. Це відновлює персоналізований вимір соціальної допомоги – навіть у разі, коли весь інтерфейс переведено в онлайн.

На рівні правової доктрини реалізація таких моделей можлива за умови **перехідної гнучкості правових норм**, експериментального врядування, нормативної відкритості до інновацій. Тобто – закон повинен не лише дозволяти, а й **спонукати до гуманного вирішення нетипових ситуацій**, зберігаючи при цьому легітимність управлінського рішення.

Таким чином, баланс між ефективністю та гуманністю в публічному врядуванні можливий за умови **інституційної мужності бути гнучкими**, нормативної сміливості і – що найважливіше – щирої присутності людини в центрі системи.

Дослідження взаємодії між правом людини на соціальну підтримку та механізмами публічного врядування виявляє глибокий виклик, що стоїть перед сучасним адміністративним правом: як створити систему, здатну бути одночасно сильною й чутливою, швидкою й обережною, цифровою й людською.

У підсумку – йдеться не просто про юридичну реформу. Йдеться про формування **нової етики публічного управління**, де право людини на підтримку – це не лише нормативна декларація, а реальна зустріч з державою, яка не тільки діє, але й розуміє.

DOI <https://doi.org/10.36059/978-966-397-501-6-35>

ПРАВА ДИТИНИ ПІД ЧАС ЗБРОЙНОГО КОНФЛІКТУ: МІЖНАРОДНЕ РЕГУЛЮВАННЯ

Чепкова Катерина Олександрівна

кандидат юридичних наук,

докторант науково-організаційного відділу Військового інституту,

Київський національний університет імені Тараса Шевченка

м. Київ, Україна

2024 рік залишиться одним із найтемніших для дітей, які живуть в умовах конфлікту, оскільки в першій половині року діти були вбиті та покалічені в безпрецедентній кількості. Масштабні військові операції із застосуванням вибухової зброї в густонаселених районах, а також